รูปแบบจังหวะกลองชุดประกอบการเต้นลีลาศในประเทศไทย

RHYTHM PATTERNS OF DRUM SETS ACCOMPANYING DANCING IN THAILAND

จีรวัฒน์ แสงอนันต์*

JEERAWAT SAENG-ANAN

(Received: June 20, 2023; Revised: July 27, 2023; Accepted: October 11, 2023)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบจังหวะกลองชุดประกอบการเต้นลีลาศในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบจังหวะกลองชุดประกอบการเต้นลีลาศในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นการนำรูปแบบจังหวะกลองชุดในประเภทจังหวะบอลรูม ประเภทจังหวะลาตินอเมริกัน และประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ด มาใช้บรรเลงประกอบการเต้น เพื่อการนันทนาการ โดยการเต้นลีลาศประเภทนี้จะต้องมีวงดนตรีบรรเลงประกอบในการเต้น มือกลองชุดจึงมีบทบาทที่สำคัญในเรื่องการรักษาจังหวะให้สม่ำเสมอและสัมพันธ์กับท่าทางของผู้เต้น ปัจจุบันการเต้นลีลาศมีความนิยมลดน้อยลงทำให้วงดนตรีที่เล่นประกอบการเต้นลีลาศลดน้อยลงไปด้วยเช่นกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงมีบทเพลงที่ใช้รูปแบบประเภทจังหวะดังกล่าว อยู่ในปัจจุบัน จากความนิยมที่ลดลงจึงทำให้รูปแบบจังหวะประเภทดังกล่าวไม่ได้นำไปใช้ในการฝึกซ้อมหรือนำไปอยู่ในการเรียนการสอนกลองชุด จึงมีมือกลองไม่มากนักที่สามารถตีกลองโดยมีความเข้าใจในลักษณะประเภทของจังหวะแต่ละรูปแบบและสามารถถ่ายทอดบทเพลงโดยเข้าถึงอารมณ์ของเพลงได้ ดังนั้นครูผู้สอนกลองหรือมือกลองควรนำแบบฝึกหัดประเภทจังหวะบอลรูม ประเภทจังหวะลาตินอเมริกัน และประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ด มาใช้ในการฝึกฝนและเพิ่มเติมในการเรียนการสอนกลองชุด เพื่อเพิ่มทักษะในการตีกลองชุดในประเภทจังหวะดังกล่าวให้มีความเข้าใจและสามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดประยุกต์ใช้ในการตีกลองในลักษณะเพลงที่หลากหลาย

คำสำคัญ : การเต้นลีลาศ ลีลาศเพื่อนันทนาการ จังหวะบอลรูม จังหวะลาตินอเมริกัน จังหวะเบ็ดเตล็ด

* ภาควิชาดุริยางคศิลป์ศึกษา คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
Department of Music Education, Faculty of Art Education, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts

Abstract

This article examines the rhythmic patterns of drum sets used in ballroom dancing in Thailand. The study found that most of the drum set rhythms used in dance accompaniment in Thailand are in the ballroom genre, with Latin American and other miscellaneous rhythmic types also being utilized. In ballroom dancing, a live band is essential, and the drummer plays a crucial role in maintaining a consistent rhythm to complement the dancers' movements. While dancing has become less popular, there are still songs that utilize this type of rhythm. As a result of its declining popularity, these rhythmic patterns are seldom incorporated into drum practice or teaching. Few drummers possess the ability to play the drums with an understanding of each type of rhythm and convey the music's emotions. Therefore, drum teachers and drummers should incorporate ballroom rhythm exercises, Latin American rhythm types, and miscellaneous rhythmic types into their practice and teaching of the drum set. This will enhance drumming skills and provide an understanding and knowledge of these genres to be applied in a variety of music styles.

Keywords: Ballroom Dancing, Ballroom Dancing for Recreation, Ballroom Rhythm, Latin American Rhythm, Miscellaneous Rhythm

บทนำ

ลีลาศเป็นกิจกรรมเข้าจังหวะประเภทหนึ่งที่แสดงออกอย่างมีศิลปะ เน้นการใช้เท้าเป็นหลัก เคลื่อนที่ไปโดยมีระยะก้าวตามกำหนดให้เข้ากับจังหวะดนตรีเต้นเป็นคู่ชายหญิง ในคำว่าลีลาศตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ballroom Dancing หรือ Social Dance หมายถึง การเต้นรำของคู่ชายหญิงตามจังหวะดนตรีที่มีแบบอย่างและลวดลายการเต้นเฉพาะตัว การเต้นลีลาศแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) ลีลาศเพื่อการนันทนาการ (Ballroom Dancing for Recreation) มีจุดม่งหมายที่ใช้ลีลาศเป็นสื่อเพื่อดึงความสนใจของบุคคลให้เข้าร่วมกิจกรรม ลีลาศในรูปแบบนี้มักจะไม่ค่อยยึดติดหรือคำนึงถึงเรื่องรูปแบบมากเท่าไหร่นัก เพียงแต่อาศัยหรือยึดจังหวะและทำนองประกอบลีลาและท่าทางเน้นที่ความสนุกสนานและความพึงพอใจของคู่เต้นรำเป็นสำคัญ และ 2) ลีลาศเพื่อการแข่งขัน (Ballroom Dancing for Sport’s Competition) คำนึงถึงรูปแบบที่ถูกต้องตามเทคนิควิธี มีความสง่างามตามหลักการของการเคลื่อนไหวตามธรรมชาติเป็นสำคัญ สภาลีลาศระหว่างชาติ (International Council of Ballroom Dancing) จากประเทศอังกฤษได้รวบรวมประเภทของการลีลาศ โดยจดทะเบียนชื่อจังหวะและท่าเต้นรำไว้ โดยแบ่งการลีลาศออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ประเภทโมเดิร์นหรือบอลล์รูม (Modern or Ballroom) เป็นการลีลาศที่ใช้จังหวะช้า

นิ่มนวล สง่างาม ลำตัวจะตั้งตรง การก้าวเดินใช้การลากเท้าด้วยปลายเท้าไปกับพื้น ประกอบด้วย 5 จังหวะ ได้แก่ ควิกสเตป วอลซ์ ควิกวอลซ์ สโลว์ฟอกทรอท แทงโก และ 2) ประเภทลาตินอเมริกัน (Latin American) เป็นการลีลาศจังหวะค่อนข้างเร็ว ใช้ความคล่องแคล่วว่องไว ส่วนใหญ่จะใช้ไหล่ เอว สะโพก เข่า ข้อเท้า การก้าวเดินสามารถยกเท้าพ้นพื้นได้ ประกอบด้วย 5 จังหวะ ได้แก่ คิวบันรุมบา ช่า-ช่า-ช่า แซมบา ไจว์ฟ พาโวโดเบิล แต่การลีลาศในประเทศไทยนั้นมีการนำจังหวะที่ใช้เต้นรำและนิยมใช้ในการลีลาศกันโดยจัดอยู่ในประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ด (Pop or Social Dance) ได้แก่ จังหวะอเมริกันรุมบา จังหวะบีกิน จังหวะกัวราช่า จังหวะออฟบีท จังหวะตะลุงเทมโป้ และจังหวะร็อคแอนด์โรล เป็นต้น (ธงชัย เจริญทรัพย์มณี, 2542, น. 14-49)

ในช่วงรัชกาลที่ 7 เป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรมยุโรปแพร่กระจายเข้ามาในสังคมไทยอย่างเต็มที่ ค่านิยมแบบชาวยุโรปมีบทบาทต่อสังคมไทยเกือบทุกชนชั้น อาทิ การฟังเพลงสากล การเต้นรำ รวมถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย เป็นต้น ดนตรีเต้นรำได้รับอิทธิพลจากดนตรีอเมริกันเพิ่มเข้ามานอกเหนือจากดนตรีในประเทศยุโรปทำให้มีรูปแบบการจัดวงดนตรีเปลี่ยนแปลงไป โดยมีบุคคลสำคัญที่เป็นผู้วางรากฐานในด้านดนตรีเต้นรำให้เกิดขึ้นในสังคมไทย คือ “หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์” (ประดิษฐ์ สุขุม) ท่านได้ไปศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยได้ศึกษาดนตรีเต้นรำแบบแจ๊สและร่วมเล่นในวงดนตรีเต้นรำ หลังจากจบการศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกา หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์จึงได้กลับมาก่อตั้งชื่อว่า วงดนตรีเรนโบว์ขึ้นในประเทศไทย ส่งผลให้นักดนตรีชาวไทยที่มีความนิยมในดนตรีแจ๊สตื่นตัวต่อการพัฒนาศักยภาพเพื่อสร้างวงดนตรีให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตกและรองรับความนิยมในการเต้นลีลาศของเหล่านักเรียนที่จบการศึกษาจากต่างประเทศและนักศึกษาที่มีการจัดงานเลี้ยงฉลองเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งรูปแบบของการจัดวงดนตรีในช่วงเวลานี้เรียกว่า “วงบิ๊กแบนด์” และในประเทศไทยมีคำจำกัดความวงประเภทนี้ว่า เรียกว่า “วงหัสดนตรี”

“ครูเอื้อ สุนทรสนาน” ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้รับผิดชอบการจัดตั้งวงกรมโฆษณาการเพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารและสร้างความบันเทิงตามนโยบายของรัฐ พบว่าบทเพลงที่ใช้ในช่วงแรกจะใช้บทเพลงสากลเป็นหลัก โดยสั่งซื้อโน้ตดนตรีมาจากต่างประเทศ จากนั้นเมื่อมีการรับนักร้องเข้าสู่วงกรมโฆษณาการ ครูเอื้อ สุนทรสนาน จึงได้นำเพลงไทยสากลจากบริษัทภาพยนตร์เสียงไทยฟิล์มมาใช้ในวงดนตรีกรมโฆษณาการ และได้เริ่มประพันธ์เพลงไทยสากลเพื่อใช้ในความบันเทิงและการเต้นรำลีลาศโดยนักประพันธ์เพลงเต้นรำที่สำคัญในยุคเฟื่องฟูนั้น ได้แก่ หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (พ.ศ. 2447 - พ.ศ. 2510) ครูเอื้อ สุนทรสนาน (พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2524) ครูนารถ ถาวรบุตร (พ.ศ. 2448 - พ.ศ. 2524) ครูล้วน ควันธรรม (พ.ศ. 2455 - พ.ศ. 2522) ครูเลิศ ประสมทรัพย์ นอกจากนี้วงดนตรีกรมโฆษณาการเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาดนตรีเต้นรำในประเทศไทย โดยยึดปฏิบัติตามนโยบายของรัฐภายใต้การบริหารของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ต้องการให้คนไทยมีค่านิยมในด้านต่าง ๆ ได้แก่

การแต่งกาย การรับประทานอาหารและความบันเทิงแบบชาวตะวันตกให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ วงดนตรีกรมโฆษณาการจึงได้สร้างผลงานเพลงและบุคลากรในดนตรีเต้นรำเป็นจำนวนมากจนเกิดวงดนตรีลีลาศอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น วงสุนทราภรณ์ วงดุริยะโยธิน วงคีตะเสวี วงคีตะวัฒน์ วงประสานมิตร วงกรรเกษม วงวายุบุตร วงดนตรีศรฟ้า วงดนตรีลูกฟ้า และวงดนตรีลูกทะเล และในผลงานการประพันธ์เพลงสำหรับการลีลาศโดยศิลปินไทยนั้นมีความหลากหลายทั้งด้านรูปแบบและวิธีการประพันธ์โดยเฉพาะการประพันธ์บทเพลงเต้นรำที่มีเอกลักษณ์ความเป็นไทยผสมผสานอยู่ในบทเพลง ผู้ประพันธ์ได้นำทำนองเพลงไทยเดิมมาเรียบเรียงและแต่งท่อนต่าง ๆ เพิ่มเติมเข้าไป และใช้จังหวะดนตรีเต้นรำแบบชาวตะวันตกและอเมริกันทำให้เกิดเป็นเพลงเต้นรำแบบไทยขึ้นมา กล่าวคือผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างไทยและชาติตะวันตกได้อย่างกลมกลืน นักประพันธ์เพลงอย่าง “ครูล้วน ควันธรรม” อดีตสมาชิกของวงดนตรีกรมโฆษณาการได้คิดค้นเพลงเต้นรำที่มีจังหวะแบบไทย โดยครูล้วนได้นำจังหวะของการแสดงหนังตะลุงที่เป็นศิลปะการแสดงและเป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้มาพัฒนาให้เป็นบทเพลงเต้นรำโดยมีชื่อเรียกจังหวะนี้ว่า “ตะลุงเท็มโป” (Taloong tempo) ซึ่งจังหวะตะลุงนี้ได้รับการพัฒนาและเป็นที่นิยมในการเต้นรำของสังคมไทย รวมถึงเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติมาจนถึงปัจจุบัน (กมลธรรม เกื้อบุตร, 2558, น. 124-126)

กล่าวได้ว่าการเต้นลีลาศจึงเป็นกิจกรรมเข้าจังหวะที่ผู้เต้นทั้งชายและหญิงต้องเต้นให้เข้ากับจังหวะในบทเพลง ซึ่งในขณะเต้นวงดนตรีลีลาศจะทำการบรรเลงบทเพลงต่อเนื่องกันในจังหวะที่หลากหลายโดยเริ่มจากจังหวะช้าไปหาจังหวะเร็ว ทำให้มีความแตกต่างในเรื่องของอัตราความเร็วของจังหวะในแต่ละเพลง ผู้เต้นจึงต้องให้ความสำคัญในการฟังจังหวะและเข้าใจรูปแบบจังหวะประเภทต่าง ๆ จากนักดนตรีในวง ซึ่งตำแหน่งของนักดนตรีที่มีหน้าที่จะต้องรักษาจังหวะให้เที่ยงตรงสม่ำเสมอในบทเพลงแต่ละประเภทจังหวะและมีความสำคัญเป็นอย่างมากกับผู้เต้น ได้แก่ ตำแหน่ง “กลองชุด” กลองชุดเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการสร้างรูปแบบจังหวะ รักษาจังหวะให้เที่ยงตรง รักษาอัตราความเร็วในการบรรเลงบทเพลงในแต่ละประเภทจังหวะให้สอดคล้องกับท่าเต้นของผู้เต้น รวมถึงสร้างคุณภาพของเสียงกลองชุดที่เหมาะสมกับบทเพลงในแต่ละประเภทจังหวะ เพราะจะทำให้ลีลาการเต้นของผู้เต้นในแต่ละประเภทจังหวะเกิดความสง่างาม ระยะการก้าวเท้าพอดี ดังนั้นมือกลองในวงดนตรีสำหรับการเต้นลีลาศมีความสำคัญอย่างมากกับผู้เต้น และวงดนตรีซึ่งมีหน้าที่หลักในการรักษารูปแบบจังหวะในบทเพลงให้มีความเที่ยงตรงสม่ำเสมอและต้องรู้อัตราความเร็วแต่ละประเภทจังหวะในบทเพลงเพื่อให้สอดคล้องกับท่าทางของผู้เต้น โดยที่จังหวะต้องไม่ช้าหรือเร็วจนเกินไปซึ่งจะทำให้ผู้เต้นสามารถก้าวเท้าได้ง่าย เต้นแล้วมีความสง่างามในการเต้น

กลองชุด เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องประกอบจังหวะในดนตรีสากล มีชื่อเรียกภาษาไทยมีความหมายถึงกลองหลายใบ ภาษาอังกฤษเรียกว่า “ทีมดรัม” (Team Drum)

หรือ “แจ๊สดรัม” (Jazz Drum) คำว่า “แจ๊ส” หมายถึงดนตรีแจ๊สที่ใช้กลองชุดร่วมบรรเลง จึงเรียกว่าแจ๊สดรัม และแดนซ์ดรัม (Dance Drumming) หมายถึง กลองชุดที่ใช้บรรเลงในจังหวะเต้นรำ ในอดีตผู้ที่บรรเลงกลองพื้นเมืองจะบรรเลงกลองเป็นจังหวะสำหรับการเต้นระหว่างชนเผ่า ปัจจุบันการบรรเลงกลองชุดจะมีความโดดเด่นที่สุดในส่วนของการเต้นรำ โดยที่ผู้บรรเลงกลองได้ปรับปรุงวิธีการบรรเลงโดยใช้วิธีการบรรเลงตามจังหวะที่ได้ยินและมีการคิดค้นระบบการบันทึกอัตราส่วนของจังหวะกลองในบทเพลง ซึ่งนับว่าเป็นระบบใหม่ที่ได้ริเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก พร้อมกับมีการพัฒนากลองชุดและการพัฒนาจังหวะเป็นครั้งแรก โดยเริ่มจากจังหวะวอลซ์ (Waltz) ที่นำมาใช้ในบทเพลง ในปี ค.ศ. 1935 จังหวะแบบใหม่ที่มีชื่อว่า จังหวะสวิง (Swing) เริ่มแพร่หลายในช่วงตอนต้นของปี กลองชุดจัดเป็นเครื่องประกอบจังหวะที่ใช้ผู้บรรเลงเพียงคนเดียวในการตีได้ทั้งในเรื่องของจังหวะและสร้างสรรค์พัฒนาจังหวะให้มีความสอดคล้องกับบทเพลงในรูปแบบต่าง ๆ ผู้บรรเลงกลองชุดจึงควรฝึกปฏิบัติจังหวะต่าง ๆ เพื่อให้ทราบความแตกต่างของจังหวะโดยเฉพาะจังหวะที่นิยมใช้บรรเลงสำหรับลีลาศหรือเต้นรำควรฝึกปฏิบัติให้ชำนาญเป็นพิเศษ ได้แก่ จังหวะสโลว์ จังหวะสโลว์โซล จังหวะสโลว์ร็อค จังหวะวอลซ์ จังหวะโบเลโร จังหวะบีกิน จังหวะแทงโก จังหวะรุมบา จังหวะกัวราช่า จังหวะช่าช่าช่า จังหวะควิกวอลซ์ จังหวะควิกสเต็ป จังหวะอ๊อฟบีท จังหวะร็อคแอนโรล จังหวะโซล จังหวะฮาร์ดร็อค จังหวะดิสโก จังหวะตะลุง และจังหวะรำวง ซึ่งจังหวะเหล่านี้ยังเป็นที่นิยมบรรเลงในงานทั่วไป (สมศักดิ์ สร้อยระย้า, 2538, น. 10-13)

ปัจจุบันกิจกรรมการเต้นลีลาศมีความนิยมลดน้อยจากสังคมไทย สถานที่ในการเต้นรำลดน้อยลง ทำให้นักดนตรีที่บรรเลงบทเพลงประเภทนี้ลดน้อยลงตามไปด้วย จึงทำให้มือกลองส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้มีโอกาสในการตีกลองในรูปแบบประเภทจังหวะบอลรูม ประเภทจังหวะลาตินอเมริกัน และประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ด รวมถึงการเรียนการสอนกลองชุดในปัจจุบันไม่ค่อยได้นำมาเป็นแบบฝึกหัดที่ใช้ในการเรียนการสอนหรือนำมาฝึกซ้อม ทำให้มือกลองขาดประสบการณ์และความรู้ความเข้าใจในการถ่ายทอดอารมณ์ของรูปแบบประเภทจังหวะดังกล่าว แต่ในปัจจุบันยังมีบทเพลงที่ผู้ประพันธ์เพลงนำจังหวะประเภทบอลรูม จังหวะลาตินอเมริกัน และประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ดมาใช้ในบทเพลงประเภทลูกทุ่ง ลูกกรุงร่วมสมัยและสมัยนิยมอย่างต่อเนื่อง ผู้เขียนจึงรวบรวมข้อมูลในเรื่องรูปแบบจังหวะกลองชุดที่ใช้ประกอบในการเต้นลีลาศประเภทนันทนาการในประเทศไทย จากเอกสารงานวิจัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการบรรเลงกลองชุดในรูปแบบดังกล่าว ซึ่งบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบจังหวะกลองชุดประกอบการเต้นลีลาศในประเทศไทย โดยครูผู้สอนกลองหรือมือกลองสามารถนำมาใช้ในการฝึกฝนเพื่อเพิ่มทักษะในการตีกลองชุดในประเภทจังหวะดังกล่าว และสามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดประยุกต์ใช้กับการตีกลองในสไตล์เพลงรูปแบบต่าง ๆ ได้ต่อไป

รูปแบบจังหวะกลองชุดประกอบการเต้นลีลาศในประเทศไทย

การเต้นลีลาศรูปแบบเพื่อการนันทนาการประเทศไทยนั้น โดยส่วนใหญ่การเต้นลีลาศในฟลอร์เต้นรำแต่ละรอบนั้นผู้เต้นจะต้องเต้นจังหวะละ 3 เพลงและมีการเต้นในรูปแบบประเภทจังหวะ 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทจังหวะบอลรูม ประเภทจังหวะลาตินอเมริกัน และประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ด โดยเต้นต่อเนื่องกัน 5 - 12 จังหวะ หรือประมาณ 15 - 36 เพลงโดยประมาณ วงดนตรีส่วนใหญ่ที่บรรเลงเพลงประกอบการเต้นลีลาศจะต้องบรรเลงบทเพลงตามรอบของผู้เต้น โดยบรรเลงบทเพลงของวงสุนทราภรณ์เป็นหลักหรืออาจมีเพลงสากลบ้าง แต่ในบางพื้นที่มีการนำจังหวะดนตรีพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคมาสร้างเป็นรูปแบบจังหวะเต้นรำในบทเพลงเพื่อใช้ในการเต้นลีลาศ อาทิ จังหวะรำวง จังหวะรำเซิ้ง จังหวะตลุง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พิชิต ภูติจันทร์ (2546, น. 2-4) ที่ได้กล่าวว่า ท่าเต้นบางจังหวะดัดแปลงมาจากการเต้นบัลเลต์ การเต้นรำพื้นเมืองหรือการเต้นของชนเผ่าต่าง ๆ โดยนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลสมัย

ในรูปแบบจังหวะกลองชุดที่ใช้บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศเพื่อการนันทนาการในประเทศไทย ส่วนใหญ่ยึดตามมาตรฐานของวงสุนทราภรณ์เป็นหลัก ทั้งในรูปแบบจังหวะและบทเพลง โดยเริ่มต้นบรรเลงด้วยบทเพลงในประเภทจังหวะลาตินอเมริกันโดยแบ่งเป็นประเภทจังหวะบอลรูมและประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ดตามลำดับ อาจจะมีบางจังหวะเพิ่มเข้ามาหรือลดบางจังหวะลงไปขึ้นอยู่กับวงดนตรีและผู้เต้นในแต่ละพื้นที่ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการบรรเลงกลองชุดในรูปแบบดังกล่าว จำนวน 3 ท่าน ดังนี้

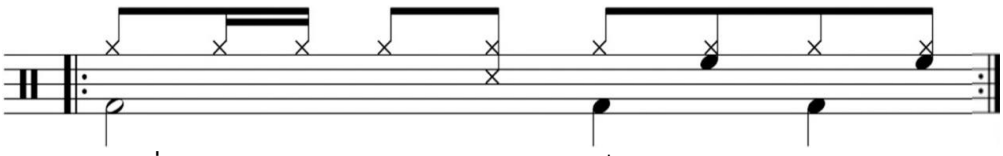
1. สุทธิพงษ์ ปานคง อดีตมือกลองวงสังคีตสัมพันธ์ ซึ่งเป็นวงดนตรีที่บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศ โดยส่วนใหญ่บรรเลงตามงานรื่นเริงสังสรรค์และตามไนท์คลับในกรุงเทพฯ กล่าวว่า รูปแบบจังหวะกลองชุดที่ใช้บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศเริ่มจากจังหวะบีกิน ช่า-ช่า-ช่า รุมบา กัวราช่า ออฟบีท ตะลุง รำวง วอลซ์ แทงโก ควิกสเตป ไจฟว์ เป็นต้น บทเพลงส่วนใหญ่จะบรรเลงเพลงของวงสุนทราภรณ์ทั้งหมด (สุทธิพงษ์ ปานคง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2566)

2. อริญชย์ ปานพุ่ม อดีตมือกลองวง Eternally ซึ่งเป็นวงดนตรีที่บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศ โดยส่วนใหญ่บรรเลงตามงานรื่นเริงสังสรรค์และตามไนท์คลับในต่างจังหวัด อาทิ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดภูเก็ต จังหวัดหาดใหญ่ จังหวัดยะลา และจังหวัดชลบุรี กล่าวว่า รูปแบบจังหวะกลองชุดที่ใช้บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศเริ่มจากจังหวะโบเลโร่ บีกิน ช่า-ช่า-ช่า รุมบา กัวราช่า ตะลุง รำวง สโลว์ วอลซ์ ควิกวอลซ์ แทงโก ควิกสเตป ไจฟว์ ร๊อคแอนด์โรล เป็นต้น บทเพลงส่วนใหญ่จะบรรเลงเพลงของวงสุนทราภรณ์ เพลงสากลและเพลงที่ได้รับความนิยมในภาคใต้ (อริญชย์ ปานพุ่ม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2566)
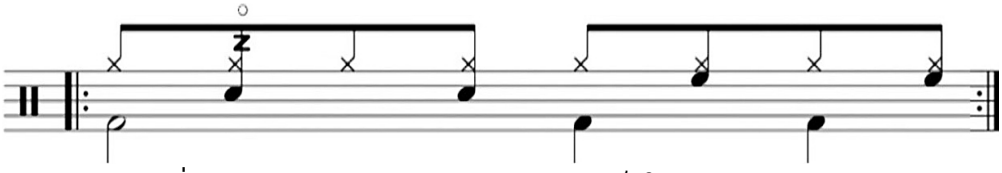
3. ณัฐวุฒิ พันธุ์สายเชื้อ อดีตมือกลองวง Stranger ซึ่งเป็นวงดนตรีที่บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศ โดยส่วนใหญ่บรรเลงตามงานรื่นเริงสังสรรค์และตามไนท์คลับในจังหวัดยโสธร กล่าวว่า รูปแบบจังหวะกลองชุดที่ใช้บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศเริ่มจากจังหวะสโลว์ โบเลโร่ บีกิน ช่า-ช่า-ช่า รุมบา กัวราช่า ตะลุง ภูไทหรือรำเซิ้ง รำวง วอลซ์ ควิกวอลซ์ แทงโก ควิกสเตป โซล ดิสโก ร็อคแอนด์โรล เป็นต้น บทเพลงส่วนใหญ่จะบรรเลงเพลงของวงสุนทราภรณ์ เพลงสากล และเพลงที่ได้รับความนิยมในภาคอีสาน (ณัฐวุฒิ พันธุ์สายเชื้อ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 มิถุนายน 2566)

กล่าวได้ว่าการตีกลองชุดประกอบการเต้นลีลาศส่วนใหญ่นั้น วงดนตรีเกือบทุกวงที่มีกิจกรรมลีลาศจะยึดรูปแบบของบทเพลง รูปแบบจังหวะ ตามวงสุนทราภรณ์เป็นหลัก แต่ในบางพื้นที่ก็จะมีการลดหรือเพิ่มจังหวะเข้าไปในการเต้นแต่ละรอบขึ้นอยู่กับผู้เต้นและความนิยมของรูปแบบจังหวะในการเต้น รวมถึงบทเพลงที่เป็นที่นิยม ทั้งนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลของรูปแบบจังหวะกลองชุดที่ใช้บรรเลงประกอบการเต้นลีลาศเพื่อการนันทนาการในประเทศไทยจาก เอกสารและงานวิจัย รวมถึงบทสัมภาษณ์มือกลองที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ตรงในการบรรเลงบทเพลงในรูปแบบประกอบการเต้นลีลาศ ดังนี้
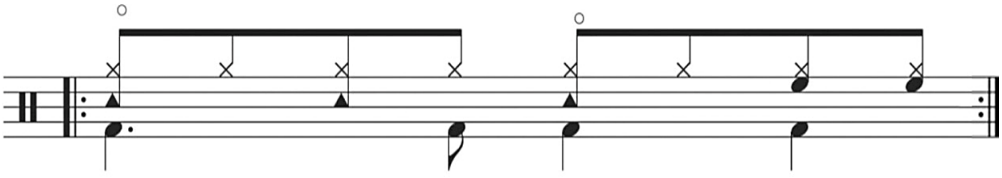
จังหวะกลองชุดประเภทลาตินอเมริกัน (Latin American Rhythm)
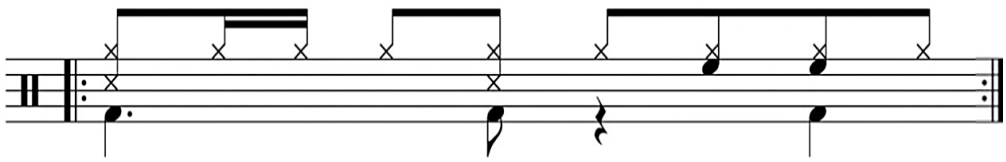

ภาพที่ 1 จังหวะโบเรโล่ (Borelo) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 80 - 96
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
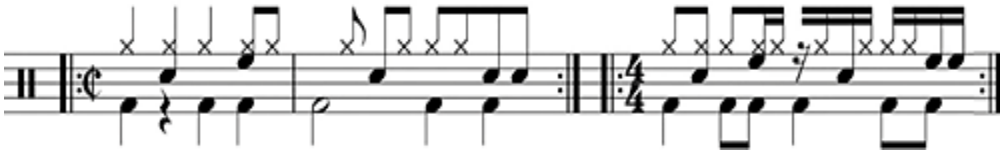

ภาพที่ 2 จังหวะบีกิน (Beguine) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 112
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
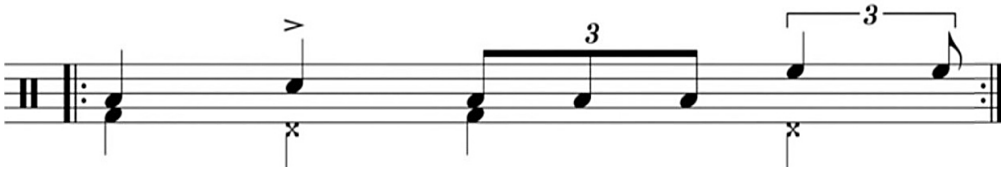

ภาพที่ 3 จังหวะช่า ช่า ช่า (Cha cha cha) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 132
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)

ภาพที่ 4 จังหวะรุมบา (Rumba) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 144
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
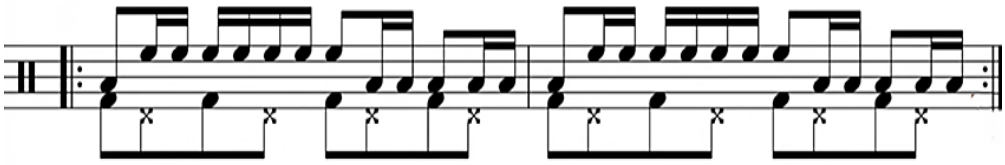

ภาพที่ 5 จังหวะกัวราช่า (Guarracha) ใช้เครื่องหมายกำหนดจังหวะ
อัตราความเร็วในการบรรเลง = 96
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)

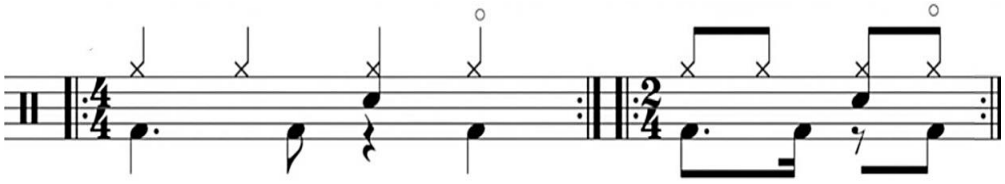

ภาพที่ 6 จังหวะออฟบีท (Off-beat) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 120
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
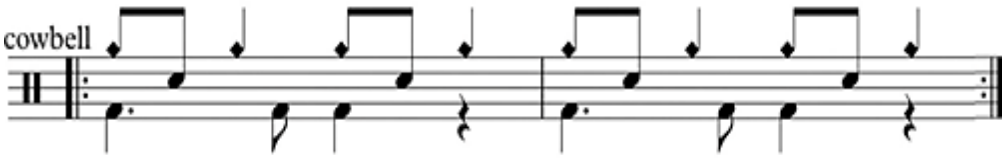
จังหวะกลองชุดประเภทเบ็ดเตล็ด (Miscellaneous Rhythm)

ภาพที่ 7 จังหวะตะลุงเทมโป้ (Taloong tempo) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 80
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
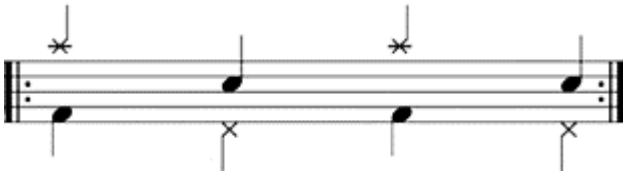

ภาพที่ 8 จังหวะรำวง (Rumwong) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 112
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
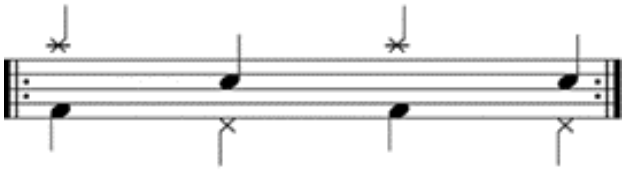

ภาพที่ 9 จังหวะรำเซิ้ง (Rumsing) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 120
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
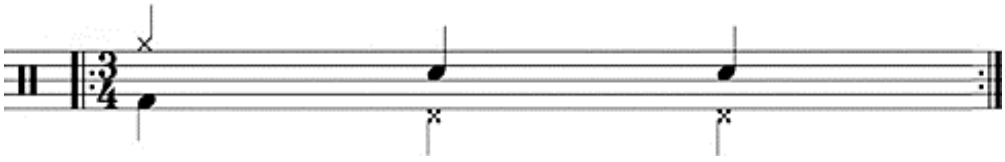
จังหวะกลองชุดประเภทบอลรูม (Ballroom Rhythm)
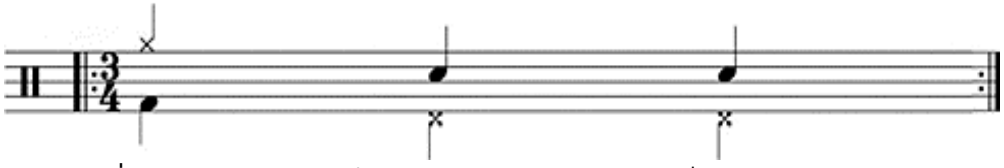

ภาพที่ 10 จังหวะสโลว์ (Slow) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 96
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
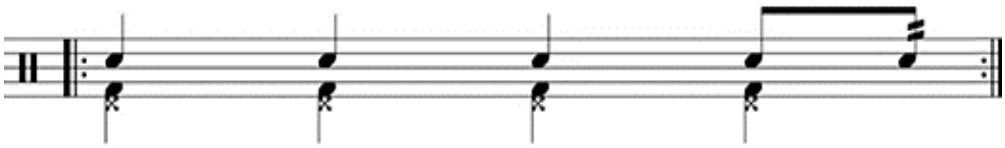

ภาพที่ 11 จังหวะสโลว์ฟอกซ์ทรอท (Slow - Foxtrot) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 112
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)

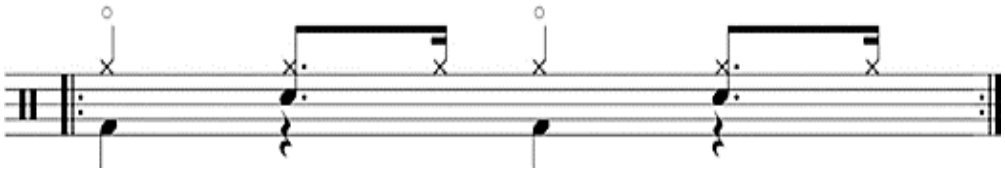
ภาพที่ 12 จังหวะวอลซ์ (Waltz) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 90 - 92
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)
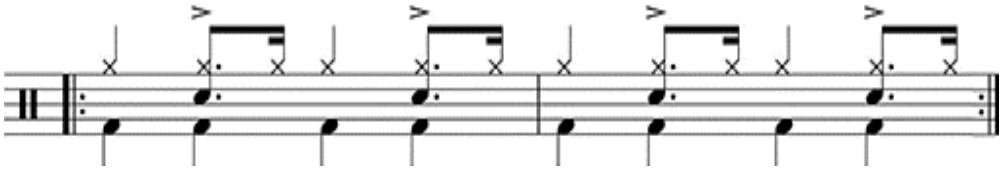

ภาพที่ 13 จังหวะควิกวอลซ์ (Quick Waltz) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 160
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)

ภาพที่ 14 จังหวะแทงโก้ (Tango) อัตราความเร็วในการบรรเลง = 94
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)

ภาพที่ 15 จังหวะควิกสเตป (Quick Step) / จังหวะฟ็อกซ์ทร็อท (Fox - Trot)
ใช้เครื่องหมายกำหนดจังหวะ อัตราความเร็วในการบรรเลง = 100
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)

ภาพที่ 16 จังหวะไจว์ฟ (Jive) / จังหวะร็อคแอนด์โรล (Rock and roll)
อัตราความเร็วในการบรรเลง = 160
ที่มา : ไพรัช มากกาญจนกุล (2535)

สรุป

รูปแบบจังหวะกลองชุดประกอบการเต้นลีลาศในประเทศไทย โดยเจาะจงการเต้นลีลาศในรูปแบบเพื่อการนันทนาการเท่านั้น จากผลการศึกษาพบว่า วงดนตรีส่วนใหญ่นำรูปแบบการบรรเลงหรือบทเพลงตามแบบฉบับของวงสุนทราภรณ์เป็นหลัก โดยเรียงลำดับรูปแบบประเภทจังหวะในการบรรเลงสำหรับการเต้นลีลาศแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบประเภทจังหวะลาตินอเมริกัน รูปแบบประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ด และรูปแบบประเภทจังหวะโมเดิร์นหรือบอลรูม เป็นต้น และกำหนดเพลงในรูปแบบจังหวะละ 3 เพลง บรรเลงครั้งละ 5 - 12 จังหวะ หรือ 15 - 36 เพลงต่อรอบในการเต้นแต่ละครั้ง มือกลองและวงดนตรีจะบรรเลงบทเพลงเรียงลำดับต่อเนื่องกันเริ่มจากจังหวะช้าไปหาจังหวะเร็ว โดยในแต่ละเพลงแต่ละจังหวะต้องบรรเลงในอัตราความเร็วของบทเพลงในรูปแบบจังหวะต่าง ๆ ให้มีความเที่ยงตรงสม่ำเสมอ และสอดคล้องกับจังหวะการก้าวเท้าในการเต้นแต่ละรูปแบบจังหวะในเพลง รวมถึงควบคุมคุณภาพของเสียงกลองให้มีความสมดุลกับคุณลักษณะของจังหวะประเภทต่าง ๆ ในบทเพลงเพื่อให้เกิดความสง่างามในการเต้นลีลาศ รูปแบบจังหวะกลองชุดประเภทต่าง ๆ ที่มือกลองต้องใช้ในการบรรเลงประกอบการเต้นลีลาศเพื่อการนันทนาการในแต่ละรอบ โดยเริ่มจากประเภทจังหวะ

ลาตินอเมริกัน อาทิ จังหวะโบเลโร่ จังหวะบีกิน จังหวะช่าช่าช่า จังหวะรุมบา จังหวะกัวราช่า จังหวะออฟบีท ประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ด อาทิ จังหวะตะลุง จังหวะรำวง (ในพื้นที่ภาคอีสานมีการเพิ่มจังหวะรำเซิ้งเข้ามา) และประเภทจังหวะโมเดิร์นหรือบอลรูม อาทิ จังหวะสโลว์ จังหวะสโลว์ฟ็อกซ์ทร็อท จังหวะวอลซ์ จังหวะแทงโก จังหวะควิกสเตป จังหวะไจว์ฟ หรือจังหวะร็อคแอนด์โรล นำมาบรรเลงต่อเนื่องกันจากจังหวะช้าไปจังหวะเร็วตามลำดับ ถึงแม้ในปัจจุบันกิจกรรมการเต้นลีลาศจะมีความนิยมลดน้อยจากสังคมไทยไปแล้ว แต่ยังมีผลงานเพลงหลากหลายสไตล์ที่นำรูปแบบจังหวะกลองชุดประเภทจังหวะบอลรูม ประเภทจังหวะลาตินอเมริกัน และประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ดยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน แต่มีมือกลองไม่มากนักที่สามารถตีกลองโดยมีความรู้ความเข้าใจในลักษณะแต่ละประเภทของจังหวะแต่ละรูปแบบจังหวะได้ ซึ่งส่งผลต่อการถ่ายทอดอารมณ์ของบทเพลง ด้วยลักษณะสำคัญของดนตรีลีลาศที่บ่งบอกถึง อัตลักษณ์ของแต่ละจังหวะ คือ ชุดจังหวะของกลองชุด อันเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญมากที่สุดของวงดนตรีเต้นรำ เปรียบดังแกนหลักของวง เนื่องจากหานักดนตรีที่บรรเลงกลองชุดไม่สามารถบรรเลงได้ตามลักษณะสำคัญของจังหวะต่าง ๆ เหล่านั้น อาจส่งผลทำให้การเต้นรำไม่สมบูรณ์แบบได้ ดังตัวอย่างจังหวะกลองในรูปแบบของจังหวะเต้นรำแบบต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น จังหวะบีกิน จังหวะโบเลโร่ จังหวะช่าช่าช่า จังหวะฟ็อกซ์ทร็อท จังหวะกัวราช่า จังหวะออฟบีท จังหวะควิกสเต็ป จังหวะรุมบา จังหวะแซมบา จังหวะสวิง จังหวะแทงโก จังหวะวอลซ์ ในอดีตจังหวะประเภทดังกล่าวอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนกลองชุดผู้ที่ฝึกต้องเรียนเป็นพื้นฐานในเรื่องของรูปแบบจังหวะ ดังนั้นครูผู้สอนกลองชุดควรนำแบบฝึกหัดประเภทจังหวะบอลรูม ประเภทจังหวะลาตินอเมริกัน และประเภทจังหวะเบ็ดเตล็ดมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มทักษะการตีกลองชุดในเรื่องรูปแบบจังหวะให้กับผู้เรียน และสามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดประยุกต์ใช้ในการทำงานการตีกลองชุดในสไตล์เพลงที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น รวมถึงรักษารูปแบบจังหวะกลองชุดในแต่ละประเภทจังหวะที่มีความสำคัญและมีคุณค่ากับองค์ความรู้ทางด้านดนตรี รวมถึงเป็นข้อมูลที่สำคัญกับบริบทของสังคมไทยในอดีตที่มีกิจกรรมทางสังคมที่มีคุณค่าและเป็นกิจกรรมเข้าจังหวะที่แสดงออกอย่างมีศิลปะอย่างสง่างามสำหรับประเทศไทยในอดีตสืบไป

รายการอ้างอิง

กมลธรรม เกื้อบุตร. (2558). “ล้วน ควันธรรม : การกำเนิดเพลงลีลาศรูปแบบไทย”. **วารสารดนตรีและการแสดง,** 1, 2: 124-126.

ธงชัย เจริญทรัพย์มณี. (2542). **ลีลาศ.** กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

พิชิต ภูติจันทร์. (2546). **ลีลาศ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ไพรัช มากกาญจนกุล. (2535). **การตีกลองชุด** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เจริญดี.

สมศักดิ์ สร้อยระย้า. (2538). **เครื่องเคาะตี (Percussion).** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.